

Les ciències de l'educació i la recerca universitària a Catalunya i a les Illes Balears

Antoni J. Colom Cañellas

RESUM

En aquest treball es pretén un estudi comparatiu de la situació investigadora que, en ciències de l'educació, es dona a les universitats de Catalunya, públiques i privades, i a la Universitat de les Illes Balears, tot fent referència a les tesis doctorals presentades i a les recerques subvencionades tant per organismes públics com privats. Es conclou amb alguns plantejaments de política investigacional sobre la base de la formació d'investigadors, els ajuts als projectes i el manteniment de les línies de recerca, a fi d'extreure unes orientacions bàsiques d'actuació.

RESUMEN

En este trabajo se pretende un estudio comparativo de la situación investigadora que en ciencias de la educación se da entre las universidades de Cataluña, públicas y privadas, y la Universidad de las Islas Baleares en referencia a las tesis doctorales presentadas y a las investigaciones subvencionadas tanto por organismos públicos como privados. Se concluye con algunos planteamientos de política investigacional sobre la base de la formación de investigadores, a las ayudas a los proyectos y al mantenimiento de las líneas de investigación, extrayéndose de todo ello orientaciones básicas de actuación.

INTRODUCCIÓ

Al llarg d'aquestes pàgines volem donar una minsa informació —gairebé a manera de nota informativa— sobre la recerca pedagògica duta a terme en el si de les universitats catalanes i a la Universitat de les Illes Balears. El motiu d'aquest treball és que mai no s'havia fet un estudi comparatiu (malgrat que l'any 2006 farà trenta anys que la nostra Universitat treu al carrer llicenciats en Pedagogia i/o Ciències de l'Educació) entre dos indrets o territoris que gairebé mantenen unes mateixes arrels culturals. Per tant, considerem il·lustratiu i ben bé interessant veure quines orientacions de recerca hi trobem i definir així si es dona una mateixa cultura pedagògica, uns mateixos interessos i orientacions i, en definitiva, si entenem de la mateixa forma els horitzons educatius i la prospectiva pedagògica.

Un altre motiu és que un treball d'aquest tipus mai no s'havia fet a les Illes —tot al contrari del Principat (J. González Agapito, P. Benejam, A. J. Colom et al. 1998)—, per la qual cosa considerem que és una bona ocasió per presentar en societat la tasca de recerca que en l'àmbit educatiu es desenvolupa a la nostra universitat.

També, com a nota prèvia, cal informar que el nostre àmbit de recerca pel que fa a les dades que presentarem sols fa referència a les investigacions subvencionades i a les tesis doctorals llegides. Cal informar també que els anys que abraçarà el nostre estudi són, per a Catalunya, els compresos entre el 1996 i el 2002, únics disponibles fins ara, i del 1996 al 2004 pel que fa a la Universitat de les Illes Balears.

DE LES DIFICULTATS I LA IMPORTÀNCIA DE LA RECERCA PEDAGÒGICA

La recerca pedagògica és mediatitzada per un seguit de grans desconexions que la marquen de forma prou negativa, a saber:

- La primera la trobem en la discontinuïtat que normalment es dona entre recerca bàsica i aplicada, ja que l'educació, requereix, de forma permanent, aquesta necessària coordinació. En pedagogia és fonamental recercar per fer, o per aplicar; si no es dona aquest nexa, es perd tota la potencialitat que de la seva recerca es pot extreure. Estem, doncs, davant una àrea de coneixement que pot ser caracteritzada com a praxeològica, és a dir, fonamentada en una estructura cognitiva que sustenta, a la vegada, els nous coneixements recercats i l'aplicació d'aquests coneixements en el si del sistema educatiu per tal de forçar-ne la millora i competència. És a dir, en aquest sentit, l'objecte de la recerca pedagògica es troba a aconseguir de forma permanent la millora i la innovació de la pràctica educativa.
- La segona desconexió que es dona és la que fa referència als seus propis àmbits. Es recerca en uns escenaris i s'aplica a uns altres sense que es donin acurats enllaços transferencials, la qual cosa retarda, i en gran part inutilitza, la recerca bàsica desenvolupada. No hi ha sentit transferencial entre les universitats i els instituts especialitzats —àmbits naturals de la recerca— i les escoles i institucions educatives, o àmbits naturals d'aplicació. Les conseqüències d'aquest fet fan que, generalment, la innovació en matèria d'educació estigui molt alentida, perquè tanmateix els que han d'aplicar els nous processos no han participat en l'elaboració d'aquests.
- També es dona una tercera desconexió o desencontre en el món de la recerca pedagògica. Vull fer referència al fet que l'educació —i em refereixo ara a l'educació institucionalitzada— no sols afecta tota la població d'un país, sinó també qualsevol tipus de formació, de tal manera que a la base de qualsevol política de recerca sempre s'haurà de tenir esment de les pertinents polítiques educatives. No és aleshores agosarat dir que tota política de recerca d'un país haurà d'iniciar-se en el si del sistema educatiu. Com hom pot intuir, el desencontre entre les polítiques educatives i les polítiques de recerca té conseqüències realment nefastes per a l'estructura investigadora. Un seriós i darrer informe (L. Sanz Méndez 2004, 59) ens il·lustra d'aquest fet quan ens diu que el 2015, a Espanya, es necessitaran entre seixanta mil i cent cinquanta mil investigadors més. Doncs bé, si de principi aquest fet implica desenvolupar esforços de formació en el nivell universitari, no per això deixa de ser menys cert que el veritable problema de la formació d'aquests futurs recercadors es troba en la seva prèvia formació bàsica.

Aquest és el gran repte, i el paper determinant que cal que tingui l'educació en el món de la recerca, perquè tanmateix el coneixement depèn de la recerca (IEC 2004, 2); ara bé, la transmissió d'aquest coneixement, que ha de servir de punt de partida per la seva pròpia innovació, depèn del sistema educatiu. El paper maximalista que té la pedagogia en les polítiques de recerca és de tal implicació que consider que l'una depèn de l'altra amb una interacció mútua i continuada. Recerca i sistema educatiu, recerca i capacitat de millora pedagògica són, si més no, dues cares d'una mateixa moneda.

Si ens fonamentem en les dades del darrer informe PISA sobre la qualitat dels ensenyaments (2004), i si obviem les notícies periodístiques de caire prou alarmista, podem afirmar que, quant a "resultados globales la Enseñanza Básica española es aceptablemente eficaz y sumamente eficiente. Es aceptable en eficacia porque los alumnos españoles desarrollan su capacidad cognitiva aproximadamente igual que los alumnos de los otros países de la OCDE" (J. Carabaña 2004, 77). Cal tenir present que aquí no s'ha de mirar l'ordre dels països —que és el que va fer la premsa— sinó tenir present l'arc diferenciador de resultats; així, el desè país en lectura (Àustria) sols és una dèci-

ma per davant d'Espanya, que ocupa el divuitè lloc. Gairebé el mateix passa amb les altres matèries. És a dir, l'informe PISA, els que ens ve a dir és que, independentment de les diferències i característiques diverses dels sistemes educatius, gairebé tots els països europeus aconseguen, per als seus alumnes, capacitats cognitives extraordinàriament semblants (J. Carabaña 2004, 78).

És també el nostre un sistema educatiu prou eficient —relació costos/resultats—, de tal manera que és el país de tota l'Europa occidental que aconseguix més bons resultats cognitius en relació amb la seva inversió en educació. També aquest Informe ha evidenciat una dada més que s'apropa ja significativament als nostres interessos; em refereixo al fet que l'ensenyament espanyol és molt igualitari tant entre els individus com entre les classes socials. Això significa, d'una banda, que tenim pocs alumnes amb resultats baixos, però, a la vegada, també tenim pocs alumnes amb resultats alts (sobre un 3%) (J. Carabaña 2004, 80 i seg.), la qual cosa és un seriós impediment per a la formació d'investigadors, màxim quan la veritable elit d'aquest 3%, en matemàtiques, física o tecnologia disminueix fins al 0,3%. Ara bé, si tenim present la necessitat de nous investigadors, hem de reclutar com a mínim el 0,5% dels millors alumnes, la qual cosa implicaria baixar encara més el nivell de formació bàsica dels nostres investigadors.

Creiem que amb aquestes reflexions es fa palesa la relació entre polítiques educatives de millora i polítiques de recerca. És necessari, aleshores, fer un esforç conjunt i integrar en les polítiques i els plans de relançament de la recerca del nostre país una avaluació i millora constants del sistema educatiu per tal que complimenti el seu paper genealògic en la formació d'investigadors. O per dir-ho més clarament: l'educació és una eina per millorar la recerca, i la pedagogia és la disciplina que fa que aquesta eina sigui pertinent i eficaç.

ELS SENTITS DE LA RECERCA PEDAGÒGICA

Entenem que la recerca pedagògica ha d'estar encaminada cap a les variables fonamentals següents: una d'estructural i que considerem permanentment necessària; faig referència a l'evolució històrica de l'educació per tal de relacionar-la amb les perspectives de futur. Amb ella cal, en funció de les demandes més actuals, tenir present l'orientació de la pedagogia cap a les necessitats de desenvolupament i d'innovació, ja que potser siguin aquestes les notes més característiques de la societat del coneixement.

El desenvolupament en el si del món educatiu té almenys dos sentits; un d'intrínsec, que significaria les manifestacions de totes les capacitats de l'home. És a dir, de les seves capacitats cognitives —aprendre el que realment pot arribar a aprendre—, de les seves capacitats socials i polítiques i també de les seves capacitats personals en relació amb el món dels valors. L'altre significat seria el que ben bé podríem anomenar extrínsec o necessitat d'ampliar l'oferta educativa en el pla de la societat. És a dir, possibilitar la disseminació, el desenvolupament de la formació arreu per tal de fer front al que ja es coneix, tal com hem dit, com la societat del coneixement.

És evident que, perquè es pugui parlar d'una educació per al desenvolupament, cal una educació desenvolupada arreu. De tal manera que avui en dia el concepte de desenvolupament en educació requereix d'una societat educativa en què tothom tingui accessibilitat a la cultura en qualsevol moment de la seva vida. Per això, parlar avui d'educació per al desenvolupament implica ampliar les possibilitats educatives de la societat. Cal, aleshores, en el si de la pedagogia, una recerca orientada a la pluridimensionalitat educativa, ja que, en el cas contrari, no podrem, amb les dinàmiques de

la nova societat, fer factible el desenvolupament de l'educació per tal de gaudir d'una educació per al desenvolupament. Aleshores, en el concepte de desenvolupament, trobem una constel·lació de recerques i de camins per a la investigació que, des del camp de la pedagogia, és necessari posar a l'abast del país.

Íntimament lligada amb la necessitat de l'educació per al desenvolupament ens trobem amb la necessitat d'una educació que reculli, com un dels seus objectius, la innovació. Si és necessari més que mai atendre a la idea de desenvolupament pels canvis, no hi ha cap mena de dubte que implícitament el desenvolupament duu a la vegada la idea de la innovació. De tota manera, és difícil diferenciar la generació de coneixements de la innovació, ja que ambdues es reforcen mútuament i de forma continuada, puix un sistema d'innovació implica un sistema de recerca i viceversa.

D'aquí que podem dir que innovar l'educació implica desenvolupar-la, adaptar-la a una societat cada vegada més dinàmica i, per tant, més contingent i canviant, és a dir, a una societat realment innovadora. Si la innovació forma part de les característiques de la nova societat, és indubtable que el sistema educatiu, que ha de preparar aquesta societat cap al futur, ha de tenir com una de les seves eines de feina la innovació. Educar per a la innovació és avui, més que mai, educar.

En tot cas, cal dir que desenvolupament i innovació educativa tenen el seu paradigma en l'avenç del sistema educatiu envers la qualitat educativa. La recerca en pedagogia, fonamentada bàsicament, avui en dia, a aconseguir una educació per al desenvolupament i, a la vegada, una educació innovadora, pretén la millora de la qualitat en l'educació, qualitat que, en el nostre cas, mai no es pot entendre en el seu significat empresarial, sinó més aviat com un procés de progressió continuada en la millora de la pràctica educativa, la finalitat del qual serà aconseguir el màxim que es pugui de cada alumne, de cada professor i de cada centre, de tal manera que la qualitat no és, en el camp de la pedagogia, una finalitat absolutament definida sinó, en tot cas, un repte que pretén la millora continuada de la pràctica educativa.

CAP A UN PARADIGMA DE LA RECERCA PEDAGÒGICA

Tot fent una reflexió sobre el que hem dit en referència a les necessitats de recerca en el camp de la pedagogia (evolució històrica i perspectives de futur, desenvolupament i innovació), podríem extreure un model d'itineraris de recerca que, fonamentalment, s'orientarien cap als camps següents:

En funció de l'evolució històrica i perspectives de futur:

- Història de l'educació
- Noves tecnologies de l'educació
- Sistemes no formals d'educació
- Noves estratègies cognitivistes i aprenentatge

En funció de la necessitat del desenvolupament

- Formació professional
- Educació en valors
- Educació permanent
- Política i planificació educativa

En funció de la necessitat d'innovació

- Qualitat de l'educació (o avaluació)
- Nous plantejaments didacticocurriculars
- Educació compensatòria
- Educació especial
- Nous models organitzatius
- Educació per a la creativitat

A partir d'aquí intentarem veure com s'han desenvolupat aquestes tendències d'investigació en el si de la recerca pedagògica a Catalunya i a les Illes Balears.

UNA ANÀLISI DE LA REALITAT: LA RECERCA PEDAGÒGICA A CATALUNYA I A LES ILLES BALEARS

Una presentació global de la recerca a Catalunya i a les Balears, tot sumant les tesis doctorals i les recerques subvencionades,¹ és el que volem fer mitjançant les xifres següents:

	Tesis dr.	Rec. subv.	Total
Catalunya ¹	56	116	272
Balears ¹	39	70	109
Totals	195	186	379

Font: Elaboració pròpia

Si tenim present que pel cas de Catalunya estudiem set anys (1996-2002) i que hi ha sis universitats que imparteixen estudis de Pedagogia (Barcelona, Autònoma de Barcelona, Ramon Llull, Tarragona, Girona i Lleida) i que a les Balears estudiem un període de nou anys en una sola universitat, els coeficients de tesis i recerques queden així establerts:

	Tesis doc.	Rec. subv.
Catalunya	3,71	2,76
Balears	4,33	7,77

Font: Elaboració pròpia

¹ En parlar de recerques entenem sols les tesis doctorals i les recerques que han estat subvencionades per organismes públics o privats. No es tenen presents els llibres ni els articles, perquè, de fet, la gran majoria —si són llibres i articles veritablement de recerca— han de tenir l'origen en les investigacions subvencionades i en les tesis doctorals.

Aquestes xifres ens demostren que el nivell de recerca que assoleix la Universitat de les Illes Balears pel que fa a l'àmbit de la Pedagogia és significativament més gran que el que es produeix a les universitats catalanes. Cal destacar el cas de les recerques subvencionades, ja que el nivell és gairebé tres vegades més alt a la UIB, la qual cosa ens parla de la capacitat de la nostra universitat de recaptar ingressos aliens a la UIB.

Ara bé, en funció del nostre passat, de les necessitats de futur i de les necessitats de desenvolupament i d'innovació, que han estat els punts que ens han interessat en aquesta ocasió, i en funció de la classificació temàtica que hem fet, les tesis i les recerques subvencionades queden així repartides:

Catalunya	T. D.	R.S.	Total
Història de l'educació	4	2	6
Noves tecnologies educ.	8	33	41
Smes no formals d'educ.	13	1	14
Noves estrat. cogn i d'apr.	4	28	32
Form. professional	6	—	6
Educ. en valors	5	2	7
Educ. permanent	27	12	39
Qualitat de l'educació	29	2	31
Nous plantej. didac.	34	31	65
Educ. compensatòria	8	5	13
Educ. especial	4	—	4
Nous models organit.	10	—	10
Política i planif. educ.	3	—	3
Educ. per a la creativitat	1	—	1
Totals	156	116	272

Font: Elaboració pròpia

D'aquí es desprèn que, dels camps estratègics de la recerca pedagògica a Catalunya, els més treballats són:

Nous plantejaments didàctics i curriculars	65 recerques
Noves tecnologies educatives	41 recerques
Educació permanent	39 recerques
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	32 recerques
Qualitat de l'educació	31 recerques

És a dir, cinc dels catorze camps definits aporten 208 recerques, o el que és igual, més de tres quartes parts del total —exactament un 76,47%. L'escorament, doncs, en aquests cinc camps de màxima actualitat és del tot evident. Cal advertir, d'altra banda, el gran desequilibri que trobem a favor dels “nous plantejaments didàctics i curriculars” en relació amb els altres camps d'aquest mateix grup, fet que implica, tal com hem vist, un gran estímul investigador en qüestions d'innovació educativa.

A gran distància, podríem trobar un grup de temàtiques que ja estan iniciades i que estan ben orientades cap a les necessitats del país; són les següents:

Sistemes no formals d'educació:	14 recerques
Educació compensatòria:	13 recerques
Nous models organitzatius:	10 recerques

Font: Elaboració pròpia

Aquestes vint-i-set recerques ens aporten gairebé un 10% de la recerca a Catalunya (9,71), i els altres sis camps són realment minoritaris, i per tant on s'haurà de fer realment un esforç, especialment en el camp de la creativitat, la política i planificació de l'educació com també l'educació especial.

De tota manera, una anàlisi més acurada dels diversos àmbits ens fa veure un fet prou curiós, com és ara el cas de la tecnologia educativa; efectivament, sorprèn l'escàs nombre d'aquest tipus de tesis, sobretot si les comparem amb les que aporta la recerca subvencionada, en què, amb trenta-tres recerques, és l'àmbit més nombrós. El mateix podríem dir de les noves estratègies cognitives i d'aprenentatge, que també té, amb vint-i-vuit treballs, una gran presència en les recerques subvencionades, mentre que ara, aquí, en el cas de les tesis, la seva presència és, si més no, residual. En canvi, els altres àmbits tenen una presència més normalitzada.

En conseqüència la recerca desenvolupada mitjançant les tesis doctorals està marcada, amb diferència, per la presència majoritària i a molta distància de les didàctiques especials; per tant, podem dir, observant les altres xifres, que aquest tipus de recerca posseeix una orientació eminentment escolar, si bé, al mateix temps, és també, significatiu l'interès pels aspectes menys formals de l'educació (conjuntant els àmbits de l'educació no formal, la pedagogia social i els aspectes socials de l'educació, conformen trenta-una —20,5%— de les temàtiques tractades a les tesis).

Hem de destacar, el fet residual que aquí presenta la tecnologia educativa i, en sobremanera, les noves estratègies cognitives i d'aprenentatge, fet aquest que contrasta fortament amb el protagonisme que aquests dos àmbits tenen en el si de les recerques subvencionades. Sembla, aleshores, com si hi hagués dues polítiques universitàries de recerca segons es tracti de tesis o de projectes subvencionats per institucions alienes a la universitat.

Pel que fa a les Illes, tot fent un exercici similar, les recerques queden així determinades:

Illes Balears	T.D.	R.S.	Totals
Història de l'educació	4	2	6
Noves tecnologies educ.	4	9	13
Smes no formals d'educ.	3	8	11
N. estrat. cogn. i d'aprent.	5	10	15
Form. professional	2	9	11
Educ. en valors	—	—	—
Educació permanent	3	6	9
Qualitat de l'educació	7	6	13
Nous plant. didàctics	9	5	14
Educació compensatòria	2	12	14
Educació especial	—	1	1
Nous models organit.	—	1	1
Pol. i planif. educativa	—	1	1
Educació per a la creativitat	—	—	—

Font: Elaboració pròpia

Trobem a les Illes, d'una banda, una recerca més equilibrada, ja que vuit del catorze àmbits estudiats mantenen una certa similitud, si bé, d'altra banda, la recerca illenca està absolutament escorçada cap als camps a què ens referim i que en concret són els següents:

Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	15 recerques
Nous plantejaments didàctics i curriculars	14 recerques
Educació compensatòria	14 recerques
Qualitat de l'educació	13 recerques
Noves tecnologies educatives	13 recerques
Sistemes no formals d'educació	11 recerques
Formació professional	11 recerques
Educació permanent	9 recerques

Font: Elaboració pròpia

És a dir, aquestes vuit àrees concentren cent recerques, fet que implica un 91,74%, gairebé la totalitat de la recerca en pedagogia a les Illes, es concentra de forma prou equilibrada en aquests camps assenyalats. Si sols tinguéssim present, igual que a Catalunya, els cinc àmbits majoritaris, la concentració arribaria al 63% de les investigacions fetes, en contra del 76,47% de Catalunya.

De tota manera, si ens referim a aquests vuit àmbits, val a dir que sols es podrà parlar d'un camp entremig, el de la història de l'educació, amb sis recerques, essent, tots els altres, o bé residuals, o absolutament inexistents —cas de l'educació en valors i de l'educació envers la creativitat.

També aquí trobem, fins i tot de forma més acusada, la diferència temàtica a l'hora de recercar en funció de tesis o de subvencions, ja que hi ha quatre àmbits amb una diferència prou significativa a favor de les recerques subvencionades, tal com són ara: la tecnologia educativa, la formació professional, els sistemes no formals d'educació i l'educació compensatòria. En definitiva, hi ha polítiques de recerca diferents al mateix temps que no es dona una transferència investigadora cap a les tesis dels treballs que es fan cap a altres organismes.

Si ara comparem les sis àrees més treballades en els dos territoris, veurem el nivell de similitud que hi trobem:

Catalunya
Nous plantejaments didàctics i curriculars* ¹
Noves tecnologies educatives*
Educació permanent
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge*
Qualitat de l'educació*
Sistemes no formals d'educació*
Illes Balears
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge*
Nous plantejaments didàctics i curriculars*
Educació compensatòria
Qualitat de l'educació*
Noves tecnologies educatives*
Sistemes no formals d'educació*

Font: Elaboració pròpia

Com veiem, dels sis camps, cinc es repeteixen com els més capdavanters en tots dos territoris analitzats, la qual cosa ens indica que hi ha un fort paral·lisme entre les línies de recerca d'ambdós indrets o, si es vol, hi ha plena consciència de quines són les àrees que més recerca demanen en funció de les necessitats de futur i d'acord amb el desenvolupament i la innovació de la pedagogia.

Aquestes cinc grans àrees que es reiteren presentarien les xifres de recerques següents:

a) Àmbits globals de recerca més significatius:

	Bal.	Cat.	Total
Nous plantejaments didàctics i curriculars	14	65	79
Noves tecnologies de l'educació	13	41	54
Qualitat de l'educació	13	31	44
Noves estratègies cognitives i d'aprenentatge	15	32	47
Sistemes no formals d'educació	11	14	25

Font: Elaboració pròpia

Si ara anem al paradigma investigador que hem extret de les necessitats de futur, de la necessitat del desenvolupament i d'innovació, ens trobarem que:

- Els nous plantejaments didàctics i curriculars obeeixen a la necessitat d'innovació.
- Les noves tecnologies de l'educació i les noves estratègies cognitives i d'aprenentatge estan en funció de les demandes de futur.
- La qualitat de l'educació es troba relacionada amb la necessitat de desenvolupament.
- D'altra banda, l'educació permanent i la formació professional s'integren en el paradigma de la necessitat de desenvolupament, mentre que l'educació compensatòria avalaria la necessitat d'innovació.

Aleshores, podem concloure que les tres dimensions necessàries a la recerca pedagògica, tant a Catalunya com a les Balears, estan recollides en les àrees més significatives i que més investigacions ens aporten.

b) Àmbits menys desenvolupats

	Bal.	Cat.	Total
Educació especial	1	4	5
Política i planificació de l'educació	1	3	4
Educació per a la creativitat	—	1	1

Font: Elaboració pròpia

Aquests àmbits pertanyen a l'àrea de la innovació (educació especial, política i planificació de l'educació). El cas de l'educació per a la creativitat és més greu perquè, com hem dit, és el puntal necessari per poder desenvolupar un sistema educatiu orientat cap a la recerca.

De tota manera, amb els punts desenvolupats anteriorment tenim fet el diagnòstic de la recerca pedagògica tant a Catalunya com a les Balears, de tal manera que podríem dir, en resum, el següent:

- Més de les dues terceres parts de la recerca pedagògica estan ben orientades en funció de les necessitats de futur i de la necessària tendència al desenvolupament i a la innovació.
- Cal continuar recercant i motivant investigacions en sistemes no formals d'educació, en l'educació compensatòria, en l'organització escolar i en la formació professional.
- La constant presència de la història de l'educació, tant a les Illes com al Principat, ens fa sentir optimistes sobre això,² sobretot perquè és, potser, el camp de recerca més independent en referència a les universitats i a les subvencions.
- Les grans i greus mancances en la recerca pedagògica se centraran, doncs, en l'educació especial i la política i planificació educativa. En el cas de les Balears, hi podríem afegir l'educació en valors i els nous models organitzatius.
- És necessari fer de l'àrea de l'educació per a la creativitat un camp de recerca prioritari, ja que, com hem vist, d'una educació per a la creativitat depèn un sistema educatiu que tingui capacitat de desenvolupar un pensament recercador i, per tant, amb capacitat de fer augmentar, el dia de demà, la investigació a casa nostra.
- Als dos territoris es denoten polítiques de recerca diferents respecte a les tesis doctorals i a les recerques subvencionades, sent en el cas de les Balears on es donen més diferències.
- No es dona cap transferència significativa entre les investigacions pròpies de les recerques subvencionades en relació amb les tesis doctorals.

EL FUTUR DE LA RECERCA PEDAGÒGICA

S'ha de refermar, una vegada més, la idea que, en el fons, la recerca d'un país comença pel desenvolupament d'un sistema educatiu de qualitat. Això és bàsic i és la idea general i cabdal, com també la recomanació que cal fer als polítics i als responsables del sistema educatiu del país. Com ja va dir fa anys J. F. Kennedy, el malaurat president dels Estats Units, la conquesta espacial comença des del parvulari.

De tota manera, aquesta idea no és, ni de molt, compartida pels responsables educatius, ja que, en cas contrari, la cosa no pintaria com fins aleshores. En aquest sentit cal dir que hi ha realment tres situacions, tres qüestions, que afecten de forma significativa la recerca educativa i, en general, qualsevol tipus de recerca. Faig referència a:

² Potser la història de l'educació és l'àrea de recerca que més investigació inèdita publica en els mitjans pertinents o, el que és el mateix, és molt probablement l'àrea de recerca més independent de les recerques subvencionades i fins i tot de les tasques desenvolupades en el si de les universitats, la qual cosa —tot coneixent les seves revistes i publicacions— ens confirma fins i tot com un camp de molta més potencialitat que l'aportada per les dades oficials de les diverses universitats.

a) La formació d'investigadors

El sistema educatiu d'un país és l'element clau en l'emergència dels investigadors del futur; aleshores, és necessari incloure entre les polítiques educatives el fet de la creativitat i, per tant, de la Pedagogia per a la creativitat, la qual cosa significa, cap a la pràctica educativa i escolar, no sols tota una sèrie d'estratègies apropiades, sinó, fonamentalment, la necessitat d'una formació especialitzada per part del professorat de primària i secundària, com també un clima de plena confiança respecte de l'alumnat, de llibertat, d'opcions diverses de treballs i tasques, d'autonomia i de l'elaboració d'uns programes d'ampliació per als alumnes que superin sense problemes els programes mínims. En aquest sentit, una veritable individualització de l'ensenyament és una qüestió bàsica per poder desenvolupar les màximes possibilitats creatives a l'escola.

També cal atendre a la consecució d'un sistema educatiu més fonamentat en una formació generalitzada que no pas en especialitzacions massa primerenques, que és el que ens està passant avui en dia en el si del nostre sistema d'ensenyament. Per plantejar una acurada política de recerca, semblen més aconsellables sistemes —batxillerats— més generalitzadors culturalment parlant (J. Carabaña 2004). El mateix autor, tot insistint en la idea generalitzadora, afirma que, realment, la necessitat d'aprendre coses concretes era més una cosa del passat: "Hubo más cambio cuando se produjo el paso masivo de mano de obra de la agricultura a la mecánica, o incluso de la máquina de escribir al ordenador, que se ha hecho sin esfuerzo. Esto no cambia la enseñanza obligatoria, quizás sí la profesional" (pàg. 108).

De tota manera, som conscient que la formació d'investigadors és, en general, una responsabilitat universitària, la qual cosa significa que aquestes institucions haurien de tenir capacitat per fer una política sectorial en aquest sentit, la qual cosa, fonamentalment, implica parlar d'uns fons econòmics dedicats a la promoció de tesis doctorals i a aconseguir un grup de becaris implicats en tasques de recerca. En aquest sentit, avalar i reforçar amb aquests ajuts els millors expedients anuals potser seria una mesura desitjable.

De tota manera, i pel que fa a la pedagogia, seria prou interessant implicar professors llicenciats, tant de l'ensenyament obligatori com del batxillerat, a desenvolupar tesis i recerques en el camp de les ciències de l'educació. La universitat espanyola forma tots els alumnes com si el dia de demà haguessin de desenvolupar tasques pròpies dels físics, dels químics, dels lingüistes, dels historiadors, etc., quan, en gran part, el seu treball és l'ensenyament. En coherència, la universitat, i en aquest sentit les facultats i els departaments de Pedagogia, haurien de propiciar doctorats i formació d'investigadors d'altres especialitats en ciències de l'educació. D'aquesta manera, recerca i aplicació es desenvoluparien en el mateix espai i la transferència innovadora estaria, si més no, molt més assegurada que fins ara.

Juntament amb el que hem mencionat, la creació d'una xarxa interuniversitària d'investigadors podria ser, d'altra banda, un bon motiu de reforç d'aquestes tasques i, en definitiva, d'una política d'innovació en la recerca. L'intercanvi entre investigadors i doctorands, les estades a altres universitats, la conformació de grups de treballs per afinitats temàtiques sempre poden ajudar a desenvolupar ambients motivadors. Una altra qüestió que considero bàsica és la participació empresarial o sindical en la recerca, la qual cosa ajudaria de forma significativa al desenvolupament de recerques, sobretot als que s'inicien en aquestes tasques. En aquest sentit, els governs autònoms, en la seva qualitat d'empresaris del sistema públic d'educació, haurien de fer un esforç per oferir al sis-

tema de recerca la solució als seus problemes de qualitat, o a altres de propis de cada època o moment (immigració, integració, educació especial, programes de creativitat, etc.).

De tota manera no hem de caure en utopies. Totes aquestes apostes sols són possibles si el sistema econòmic no cau en retrocessos: “Las lecciones de historia indican que en contextos de estancamiento económico la probabilidad de crecimiento en el gasto de I+D es mucho menor que en momentos de expansión” (L. Sanz Méndez 2004, 25); d'aquí, per exemple, la importància contextual de la UE. Malgrat tot, crec que la solució definitiva seria instaurar una carrera professional de la recerca sobre la base d'uns emoluments que podrien créixer en funció d'avaluacions dels resultats obtinguts.

b) Ajuts als projectes de recerca

Ens trobem de bell nou amb un problema econòmic. La recerca requereix mitjans tècnics i econòmics per poder fer front a les seves tasques. En aquest sentit, les comunitats autònomes haurien de convocar ajuts per fer tesis doctorals i projectes de recerca en funció de les necessitats de cada moment. Per aquest motiu és necessari que les institucions públiques i privades exposin concretament, a les seves convocatòries, quin són els temes del seu interès per tal de dirigir durant un seguit d'anys la recerca educativa. Cal aleshores tenir clarament establert quines són les necessitats d'investigació en un període de temps determinat per tal que els projectes siguin exactament allò que l'administració, o les diverses institucions, volen aconseguir.

Això significa que les que podríem anomenar “entitats col·laboradores” tinguin clar quines són les seves necessitats, fet aquest que no es dona amb la normalitat que caldria. En aquest sentit, un bon diagnòstic del sistema educatiu de les comarques, per exemple, mitjançant la inspecció educativa, podria donar molt de camp per desenvolupar projectes de recerca educativa. Potser els ICE, en col·laboració amb l'administració del sistema educatiu, o els mateixos departaments de Pedagogia, podrien ser interlocutors vàlids per tal de dur a terme aquests plans.

A la Universitat, l'incentiu de recompensar econòmicament els trams de recerca en el context de l'autonomia, sempre que els trams no siguin consolidats permanentment, és, si més no, un estímul que en altres indrets s'està considerant com a prou important. A més, les autoritats educatives podrien, a la vegada, estimular la recerca entre mestres i professors a qualsevol nivell del sistema educatiu sobre la base de convocatòries concretes i estimulants.

D'altra banda, com que l'educació és un element transversal, caldria que totes les conselleries i entitats polítiques donessin ajuts a les qüestions educatives pròpies dels seus departaments; el fet de l'educació permanent, o de l'educació no formal en les seves variades aplicacions, fa que l'educació interressi avui més que mai diverses conselleries com les que s'ocupen del treball (formació, educació permanent...), salut, ambient, consum, turisme, etc.

Una altra qüestió prioritària és la complexitat de qualsevol tipus de recerca; la dialèctica globalitat-localitat, les noves i plurals realitats culturals dels nostres centres, la quantitat d'informació desenvolupada, un nombre cada vegada més gran d'interrelacions i xarxes, fa que sigui necessari treballar de bon de veres en el que podríem anomenar “potencial de distribució de coneixement”, que es pot arribar a convertir en un indicador tan important o més que els mateixos resultats de la recerca.

c) Manteniment de les línies de recerca

Creiem que el manteniment de les línies de recerca —en qualsevol especialitat— requereix, fonamentalment, l'estabilitat dels seus integrants, l'especialització, la continuïtat d'interessos i, òbviament, la qualitat dels seus productes. Ara bé, si es donen aquestes condicions no hi ha cap mena de dubte que el manteniment d'un grup de recerca amb una línia prou clara d'investigació també necessita un suport econòmic que li avaluï la seva orientació i les seves tasques. A la vegada, els anomenats instituts d'avaluació de la qualitat universitària —o amb nomenclatura molt similar— serien els encarregats de vetllar pel manteniment i el reforçament d'aquests grups. Ara bé, tot això sense la complicitat econòmica no serveix de res. És necessari, aleshores, anar cap a un sistema que tingui la capacitat de fidelitzar l'investigador.

És important referir-se a la figura del “gestor d'innovació educativa”, la feina del qual, en el nostre cas, seria la de coordinar i mantenir polítiques d'innovació en el sistema educatiu i en el de caire no formal en relació amb la Universitat i la seva recerca. D'aquesta manera s'activaria la incardinació dels programes d'investigació en la realitat escolar i social de forma sistemàtica i amb garanties de qualitat.

Ja per concloure, cal afegir que tot sistema de recerca en l'àmbit de la pedagogia requeriria a més de tot el que hem dit, accions i polítiques encaminades a aconseguir algunes coses més, que crec, sens dubte, podrien millorar la investigació en el camp de la pedagogia.

Com a mínim assenyalaria:

- Millorar, i en tot cas fer possible, les relacions entre sistema escolar i sistema universitari.
- En aquest sentit, integrar membres del sistema educatiu en els equips de recerca de la Universitat i viceversa.
- Anar cap a una generalització de l'avaluació dels centres d'ensenyament primari i secundari, perquè tal cosa implica i significa un inici de recerca educativa continuada.
- Aconseguir una transferència acurada entre el món universitari i el món professional de la pedagogia.
- Això implicaria fer participar en la recerca educativa el personal implicat en el món professional de l'educació.
- Aconseguir, per tant, d'altres llicenciats que es dediquen a la docència que investiguin i desenvolupin tesis doctorals de caire pedagògic.
- A la vegada, i de forma semblant, caldria també establir una transferència continuada entre el món institucional de l'educació (a qualsevol nivell) i les institucions polítiques implicades en l'àmbit educatiu.
- Prou interessant seria establir transferències entre els grups de recerca i els àmbits propis de la pràctica educativa.
- Caldria formar xarxes de recerca entre les diverses universitats dels Països Catalans per tal d'enfrontar des de diverses perspectives problemàtiques comunes.

- En aquest sentit, seria prou interessant aconseguir intercanvis i estades de professors en diverses universitats dels Països Catalans.
- Aquests intercanvis i nivells de col·laboracions podrien institucionalitzar sistemes potents de comunicació i expansió de la nostra recerca pedagògica, internacionalitzant la nostra feina i la nostra llengua (M. March 2004, 188).

Hem donat raó de la nostra tasca en aquests anys, l'hem comparada amb altres indrets de la nostra mateixa àrea cultural i, la veritat, no sortim mal parats. Ara és necessari l'impossible miracle, és a dir, que les institucions públiques i privades, i sobretot els nostres polítics i gestors, s'adonin que l'educació és el passaport cap al futur i, fins i tot, l'element que pot assegurar el nostre present. Si realment creuen en la seva tasca de servir la societat, han de creure en la recerca pedagògica com l'element més important que ens assegurï una societat ben formada i competitiva. Si no hi ha recerca, el sistema educatiu cau en les rutines i perd el tren del futur. Calen aleshores esforços per tal de coordinar polítiques de recerca amb polítiques educatives, perquè no sols la seva interdependència és mútua, sinó que de la seva coordinació depèn en gran part el demà del nostre país.

BIBLIOGRAFIA

CARABAÑA, J. (2004). "El futuro del sistema de enseñanza: alumnos y saberes". A: *España 2015: perspectiva social e investigación científica y tecnológica*, pàg. 69-99. Madrid: MEC i FECYT.

GONZÁLEZ AGAPITO, J. [et al.] (1998). *Reports de la recerca a Catalunya. Pedagogia (1990-1995)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

GONZÁLEZ AGAPITO, J. (coord.) (2004). *Reports de la recerca a Catalunya. Pedagogia (1996-2002)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans (inèdit).

Institut d'Estudis Catalans (2004). *Perspectives del segle XXI: recerca i país*. Declaració de l'IEC. Barcelona 6 de setembre de 2004, pàg. 2 (document intern).

MARCH, M. (2004). "Elements per a l'anàlisi sobre la investigació educativa a les Illes Balears". A: *Anuari de l'educació de les Illes Balears 2004*, pàg. 186-199. Palma: Fundació Guillem Cifre de Colonya i Universitat de les Illes Balears.

SANZ MENÉNDEZ, L. (2004). "El sistema español de investigación: tendencias y escenarios de crecimiento hasta 2015". A: *España 2015: perspectiva social e investigación científica y tecnológica*. Madrid: MEC i FECYT.

Universitat de les Illes Balears (1996-2004). *Llibre d'actes de tesis doctorals*. Palma. Facultat d'Educació (manuscrit).

Universitat de les Illes Balears (2004). *Recerques subvencionades*. Palma: Oficina de l'OTRI. Informació informatitzada.